

Píše Marie Rakušanová

(E*forum, 17. 08. 2015)

V rámci českých dějin umění se vyskytují témata obecně považovaná za odborně vyčerpaná. Jedním z nich je bezesporu skupina Osma, která do českého prostředí uvedla v prvním desetiletí 20. století moderní evropské směry. Význam tohoto seskupení již potvrdily nejvýznamnější autority oboru. Miroslav Lamač, Jiří Padrta, Mahulena Nešlehová, Petr Wittlich, Vojtěch Lahoda, Karel Srp a mnozí další historici umění věnovali Osmě a jejím členům řadu odborných textů. Knihou ***Na cestě k modernosti. Umělecké sdružení Osma a jeho okruh v letech 1900-1910*** (Praha, FF UK 2014) však nyní americký historik a teoretik umění **Nicholas Sawicki** dokázal, že i v rámci zdánlivě dokonale probádaného tématu lze nalézt řadu nových fascinujících momentů.

Sawicki je absolventem New York University a University of Pennsylvania a s problematikou českého moderního umění se blíže seznámil během stipendijního programu Fulbright-Hays, díky kterému v letech 2000-2001 studoval v Ústavu pro dějiny umění Filosofické fakulty University Karlovy. Od té doby publikoval o českém umění řadu studií, převážnou většinu v angličtině. V publikaci *Na cestě k modernosti* představuje své úvahy o českém moderním umění také české čtenářské obci. Dlužno říct, že počítá jak s odborným, tak s laickým čtenářem. Text je napsaný velmi živě a problematiku nastiňuje sice v její komplexnosti, avšak s maximální přehledností a vstřícností i k nezasvěceným. Studie byla koneckonců původně napsaná v angličtině jako Sawického disertace. Stopa původního znění v ní zůstala sympaticky patrná, snad také díky vynikajícímu překladu Pavly Machalíkové. Vydání anglického textu by však bylo v mnoha ohledech žádoucí. Pro popularizaci českého moderního umění za hranicemi naší republiky by měla podobná kniha mimořádný význam.

Nejpoutavější jsou ty pasáže, ve kterých Sawického zvědavost cizince rozkrývá historické souvislosti kulturního života Prahy a českých zemí v době nástupu umělců Osmy na uměleckou scénu. Jeho podrobné analýzy kulturních vztahů Čechů, Němců a Židů detailně vykreslují pozadí, s nímž novátorství Osmy velmi ostře kontrastovalo. České uměleckohistorické bádání výsledky podobných rozborů považuje za samozřejmost, Sawicki však dokazuje, že má cenu zažité představy ověřovat.

Český dějepis umění již v minulosti zdůraznil mimořádnost národnostní různorodosti Osmy. Zatímco Spolek výtvarných umělců Mánes stále ještě vycházel z národnostních představ o umění a německy mluvící umělci z Čech a Moravy byli v jeho řadách spíše výjimkou, Osma jakoby se zcela přirozeně osvobodila od jakýchkoliv nacionalistických závazků a její členové spontánně vytvořili fúzi českého, německého a židovského

tvůrčího živlu. Českého původu byli Emil Filla, Bohumil Kubišta, Antonín Procházka, Otakar Kubín, Emil Pittermann, Vincenc Beneš, Linka Scheithauerová. Z židovských rodin, ve kterých se mluvilo německy, pocházeli Friedrich Feigl a Max Horb, z německého prostředí pak vyšel Willi Nowak. Se stoupajícím zájmem o fenomén českoněmeckého umění, probuzeným zejména výstavou a publikací *Mezery v historii* Hany Rousové (katalog výstavy *Mezery v historii 1890–1938. Polemický duch střední Evropy. Němci, Židé, Češi*, Galerie hlavního města Prahy 1994), se specifickým mnohonárodnostním charakterem Osmy zabývali mnozí odborníci. Sawicki však na základě analýzy uměleckých děl a díky důkladnému rozboru dobových recenzí a polemik názorně ukázal, jak nesamozřejmé bylo česko-německo-židovské společenství Osmy v rámci pražské kulturní situace začátku 20. století.

Nové detailní čtení slavné Brodovy recenze první výstavy skupiny Osma (Max Brod, Frühling in Prag, *Die Gegenwart* 36, 18. 5.1907, č. 20, s 316–317) ukazuje překvapené nadšení jedné části pražských (německy píšících židovských) intelektuálů z nenadálého mnohonárodnostního spojení tvůrčích sil. Sawicki ale důkladně mapuje také naprosto opačné reakce většinové pražské české kritiky, která otázku příchodu moderního umění nenávistně interpretovala prismatem šovinismu a rasismu (např. Ingram [F. X. Harlas], „Zdravá soutěž. Výstava německých výtvarníků z Čech v Rudolfině“, *Rozhledy* 18, 1908, s. 113.). Na jejich pozadí se jeví existence Osmy v dobovém kontextu téměř výstředně. Velmi správně Sawicki spojuje tuto rétoriku českých teoretiků a kritiků s obecnou evropskou tendencí obviňovat modernismus ze spojení s židovstvím. Ve skutečnosti však provokovala rezignace většiny modernistů na národnostní otázky. Zpochybnění zaběhnutého názoru na vztahy mezi uměním, kulturou a národnostní příslušností v Praze, v provinčním městě rakousko-uherského mocnářství, způsobilo u velké části veřejnosti výrazný šok. Sawicki nástup Osmy výstižně shrnuje touto charakteristikou: „Rodila se zde alternativa: nové, moderní umění, jehož autory byli umělci, kteří sami sebe považovali za ‚Pražany‘, kteří sdíleli podobné umělecké názory, ale které nespojovalo jediné a jasně vyjádřené pojetí národnosti“ (s. 112).

Sawicki se rozhodně nesoustředí pouze na impulsy, které k Osmě přicházely z prostředí židovských německy mluvících Pražanů. Zdůrazňuje také nezaujatost a otevřenost českých členů Osmy vůči německému umění a kultuře. Německo sehrálo v zájmu Osmy o moderní evropské umění v první fázi zásadní zprostředkovatelskou roli a také v případě prvních výstavních aktivit v zahraničí to byly německé galerie, spolky a skupiny, které poskytly českoněmeckým i českým členům Osmy možnost vystavovat.

V podání Sawického působí velice plasticky příběh zabydlování Prahy a jejích kulturních institucí venkovskými členy Osmy (Emil Filla, Antonín Procházka, Bohumil Kubišta, Otakar Kubín), podaný prostřednictvím pečlivé topografické studie a důkladného archivního bádání. Také zde Sawicki velmi inspirativně zkoumá dobové interakce českého, židovského a německého živlu, tentokrát však styčné plochy, prostupnosti i hranice zakresluje přímo do mapy Prahy. Podobné exkurzy rozhodně nejsou zajímavé pouze z perspektivy zahraničního návštěvníka, také rodilým Pražanům mohou přinést řadu podnětných postřehů a upozornit je na dříve netušené souvislosti.

Ačkoliv publikace i vzhledem k závaznému formátu edice Mnemosyne záměrně omezuje svůj rozsah a k řadě zajímavých problémů spojených s tématem se nevyjadřuje, daří se jí na známé skutečnosti podívat bystrýma očima a objevit pro diskusi o raném českém modernismu množství zásadních, dříve opomíjených aspektů. Kniha je vyvážená a umožňuje čtení na různých úrovních. Odborníkům poskytne množství nových poznatků, získaných pečlivým heuristickým průzkumem i pronikavými interpretacemi rozkročenými mezi kulturní historií a formálním rozbořem. Laikům prostřednictvím přehledného členění a živého podání přinese přehled o rodící se modernistické malbě v Čechách i jejím historickém a společenském pozadí.

V časopise Umění (LXIII, 2015, č. 1-2) uveřejnila autorka podrobnější recenzi této publikace.

www.ipsl.cz